

На зміну грубій силі приходить моральний тиск на християн. Висловлювати нелояльність сепаратистській владі небезпечно навіть всередині церкви, адже можуть донести. І все ж до політики «адресних» арештів нелояльних громадян легше адаптуватися, ніж до хаотичних випадкових арештів, як це було раніше.

Зараз йде такий процес переходу від хаотичних репресій до впорядкованих, який супроводжував становлення інших тоталітарних режимів в інших країнах. У цей період багатьом може здатися, що спостерігається навіть деяке послаблення, однак це «послаблення» в плані фізичного насильства супроводжується посиленням контролю і морального тиску.

4.7 Забезпечення свободи совісті, релігії і віросповідань в державах Євросоюзу та в Україні (Мар'яна Татарчук)

У статті М. Татарчук «Забезпечення свободи совісті, релігії та віросповідань...» здійснено аналіз правового забезпечення функціонування й діяльності релігійних громад і деномінацій на території Європейського Союзу та України у контексті відповідності його до норм міжнародного права та права Європейського Союзу.

Ключові слова: *свобода совісті, свобода релігії і віросповідань, законодавство про свободу совісті і релігії*

*Mariana Tatrchuk. **Guaranteeing of Freedom of Conscience and Religions in European Union and Ukraine.** In this article analysis legal protection of functioning of religious denominations in European Union and Ukraine in the context of compliance with international law and law of European Union.*

Keywords: *freedom of conscience, freedom of religions and beliefs, law on freedom of conscience and religions.*

Актуальність теми і мета дослідження. На сьогодні свобода совісті, релігії і віросповідань гарантується як невід'ємне природне право кожній людині в кожній європейській країні. Кожна держава на території ЄС взяла на себе зобов'язання забезпечення цього права і на міжнародному рівні. Свобода совісті – це природне право кожної людини на умови, за яких можливе вільне самовизначення особистості у світоглядній сфері, в її духовному становленні та розвитку. Правовий аспект свободи совісті визначається сукупністю юридичних норм, що регулюють суспільні відносини в процесі реалізації свободи совісті. При цьому саме держава за допомогою своїх законів встановлює межі, можливості, гарантії вияву свободи совісті. Проте лише правом не може

бути врегульований процес світоглядного вибору. Кожна людина має право сам вибирати форми, способи і шляхи здобуття істини і єднання себе з релігією або ж навпаки – свою відмову від релігії, так само як і можливість міняти властиве їй своє віросповідання.

Важливим елементом свободи совісті є свобода віросповідань. Це поняття характеризує можливості людини вільно, без примусу з боку будь-кого сповідувати ту чи іншу релігію як предмет свого самовизначення. Крім нього, свобода совісті передбачає також і свободу церкви (або релігійних організацій). Це поняття містить у своїй структурі не тільки соціальні і правові можливості функціонування таких спільнот, а й свободу освіти, організації та діяльності релігійних спільнот, рівність у правовому відношенні всіх в державі існуючих різного характеру релігійних організацій. На жаль, в науковій літературі питання про свободу віросповідань розглядається найчастіше лише в особистісній (індивідуальній) формі вираження цієї свободи, а тому відбувається своєрідне ототожнення свободи релігії і свободи віросповідань. Свобода вводиться в зовнішньо невидимий духовний світ людини: вона вільно живе зі своєю конфесійно сприйнятою релігійністю.

Але є й інший рівень свободи віросповідань, коли ця свобода виражається в можливості вільного формування організованих форм того чи іншого віросповідання, можливості вільної діяльності в тій чи іншій країні різних конфесійних інституцій. У нашій статті йдеться переважно саме про такий рівень вираження у державах Євросоюзу свободи віросповідань.

Одна релігія може бути державною (зокрема, як Англійська Церква в Англії), так і національною (як Євангелічно-лютеранська Церква в Данії), інші релігії бувають визнані в державі, або ж взагалі не мають якогось особливого статусу. Співпраця та поділ між державою і церквою існує на всіх рівнях суспільного життя. Кожна держава Європи в міру своїх можливостей намагається забезпечити своїм громадянам захист прав людини, куди неодмінно включає і забезпечення свободи релігії та віросповідань.

Підписанням в 1942 році Декларації про Організацією Об'єднаних Націй європейський соціум став на шлях необхідної після війни демократизації і закріплення на законодавчому рівні природних прав людини і громадянина, які з того часу стали незаперечними. В такий спосіб було прийнято ряд міжнародних документів, які окрім іншого, закріплюють право на свободу совісті, релігії і віросповідань. Такими документами є Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН ще в 1948 році, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1973 р., Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на підставі релігії або переконань 1981 р. і Декларацією про права особистості, що належать до національних або етнічних,

релігійних і мовних меншин 1992 р., та ін. З прийняттям Статуту ООН, а потім Загальної декларації прав людини, розпочинається якісно новий етап у міжнародно-правовій регламентації цих прав, в тому числі це стосувалося права кожного на свободу релігії, свободу своєї релігії, вільне вираження своєї релігії, а відтак право на свободу віросповідань.

З метою збереження європейської єдності в 1949 році було створено Раду Європи. Його основним завданням було об'єднання зусиль європейських країн з відновлення поваги до прав людини. З середини 1960-х років Парламентська Асамблея Ради Європи стала проявляти все більше свою заікавленість до питань свободи релігій і переконань. Її ініціативи при цьому зводилися до прийняття «резолюцій» і «рекомендацій», які закликають уряди деяких країн застосувати певні норми в своєму законодавстві. Наприклад, Парламентська Асамблея рекомендувала європейським країнам ввести таке законодавство, яке гарантувало б корпоративний статус зареєстрованим новим релігійним рухам і релігійну свободу для їх спільнот. Вона при цьому виходила з того, що проблеми, пов'язані з новими релігійними рухами, які часто ще зневажливо називають «сектами», повинні вирішуватися насамперед освітніми та культурними засобами, ніж законодавчими.

Різні позиції займали західні країни і СРСР щодо питання про визначення прав людини як природних і невідчужуваних. Радянський Союз, а в той час і Україна, що була в його складі, виступали проти визнання природного, природженого характеру прав людини, заперечував обов'язок держави захищати ці права. Пояснювалася така позиція радянськими ідеологами тим, що свої права кожна людина одержує від держави, яка на свій розсуд закріплює їх у своєму законодавстві. Тим не менш, на сьогодні зазначені міжнародно-правові документи ратифіковані на території України і є обов'язковими для виконання на всіх рівнях.

Ще одним якісним етапом у становленні примату невід'ємних прав і свобод особи стало прийняття у 1950 році Конвенції про захист прав і свобод людини і громадянина, яка в статті 9 проголошувала право кожного європейця на свободу совісті та віросповідання, свободу мати свою релігію і дотримуватися її в богослужінні й науці. Після набрання чинності конвенцією були створені два незалежних органи – Європейська комісія з прав людини 1954 р. і Європейський суд з прав людини 1959 р. Метою цих органів було дотримання і слідкування за дотриманням прав і свобод, проголошених названою Конвенцією. Під час Віденського саміту у 1993 році було ухвалено рішення про створення нового Європейського суду з прав людини, який покликаний був замінити колишню двоступеневу систему. Він був утворений у Страсбурзі як орган Ради Європи, і почав свою роботу у 1998 році.

Свобода релігії і віросповідань, а звідси і свобода створення та діяльності конфесійних спільнот, лежить в основі прав людини. Історичний досвід, духовні взаємозв'язки, культура, звичаї і традиції,

фундаментальні релігійні переконання займають особливе місце у формуванні ставлення до релігії в країнах Європи. Безліч релігійно-правових систем (і не тільки поширені в країнах Євросоюзу, а й у Європі взагалі) відображають різноманітність національних культур, конфесійних історій, більшість з яких мають спільні історичні підвалини. Характерним є те, що всі ці системи спираються переважно на визначальну роль християнства в європейській історії та культурній традиції. Але при цьому не слід недооцінювати і той факт, що певний свій значний внесок у європейську культуру внесли і вносять нині також інші, окрім християнської, конфесії, зокрема й іудеї та мусульмани. До того ж, слід звернути увагу і на те, що різноманітність незначних на перший погляд релігійних громад на території Європи часто постають взаємопов'язаними між собою і водночас мають постійні зв'язки з більшими чи меншими релігійними спільнотами в різних кінцях світу, утворюючи в такий спосіб значиму соціально-культурну структуру певної релігійної системи.

Різнманітність систем державно-церковного права в Європі відображає різноманітність національних культур та історію європейських народів. Кожна держава доповнює цю сферу власним досвідом, своїми звичаями та традиціями. Ці положення стосуються не стільки держав-членів ЄС, а швидше колишніх комуністичних держав, оскільки в них зберігається ще багато слідів втручання держави в релігійні справи, що мало місце в минулому і залишило свій відбиток на історичному формуванні цих країн з часу здобуття ними незалежності та входженням в європейську сім'ю народів.

На законодавчому рівні в Європі закріплені принципи релігійного самовизначення, насамперед це право на свободу релігії. Стаття 5 Європейської конвенції з прав людини захищає релігійну свободу як окремої особистості, так і цілих релігійних об'єднань, конфесій, а заодно окремих релігійних громад (груп). Стаття 6 зобов'язує країни Європейського Союзу поважати національну і релігійну ідентичність кожної держави його члена.

Ідея загальних конфесійних традицій європейських країн досі становить основу для розвитку змісту релігійного права. Свобода релігії визнається всіма європейськими країнами, скрізь користуються свободою у своїй діяльності різноманітні церковні освітні системи, релігійні організації та окремі громади віруючих. Важливою є незалежність релігійних організацій у своїй діяльності від державних структур, демократизм церковно-державних відносин.

Щоб краще зрозуміти стан забезпечення і розвитку свободи совісті, релігій і віросповідань у країнах ЄС, варто розглянути ситуацію окремо в зазначених країнах.

В країнах ЄС досить значна частина населення відноситься до католицької церкви, або ж ідентифікують себе з нею, не будучи насправді її прихожанами. До таких країн можна віднести Австрію, Бельгію,

Ірландію, Іспанію, Італію, Литву, Люксембург, Мальту, Польщу, Португалію, Словенію, Францію. Понад 70% населення зазначених держав є прихожанами Римо-Католицької Церкви. Поміж тим, в кожній із зазначених країн з роками виробилася своя система державно-церковних відносин. Так, в Австрії немає державної Церкви. На інституціональному рівні держава і релігійні організації відокремлені один від одного. Основна ідея цієї системи полягає в забезпеченні відповідних правових рамок для включення релігійного плюралізму в суспільство. Стаття 15 Конституції Австрії говорить: «Кожна Церква і релігійна організація, визнані законом, має право на публічну релігійну практику, на самостійне управління своїми внутрішніми справами, на володіння своїми інститутами ...». Серед умов, необхідних для визнання, потрібно мінімум членів, що становить 2% від усього австрійського населення. Згідно Акту про визнання, визнання надається на підставі указу спеціальними законами, що відносяться до «історично визнаних» церков, і релігійним організаціям. Такими спеціальними законами є Конкордат 1933 між Святим Престолом і Австрійської республікою, Закон про протестантів 1961, Закон про православних 1967, Закон про іудеїв 1980 та інші. Указом 1988 року було прийнято на інституційному рівні мусульманську організацію. Також в Австрії створена Федеральна служба з питань сектантства. У її завдання входить збір документації та інформації про небезпеку, яка може виходити від програм або дій сект. Ця служба інформує про діяльність нових релігійних рухів. Федеральний закон про створення документаційної та інформаційної служби з питань сект, прийнятий у 1998 році. Закон не відноситься ні до визнаних на законній підставі церквам і релігійним організаціям, ні до їх окремих структур. Відтак загалом можна констатувати наявність необхідної релігійної і конфесійної свободи на території зазначеної держави.

Бельгія, яку можна охарактеризувати як переважно католицьку країну (близько 70% її населення є католиками), має серед свого населення також представників інших вірувань, зокрема, мусульман, протестантів, іудеїв, послідовників інших вірувань, серед яких є і невизнані (мормони, єговісти). Хоча на законодавчому рівні визнається рівність всіх релігій, але фактично наявна ситуація з гарантією більшого спектру прав і свобод в одних релігій, ніж в інших. Маємо, що в більшості випадків католицька церква є «першою серед рівних».

Законодавство Ірландії визнає право кожного на вільне вираження свободи совісті і віросповідань, з умовою дотримання громадського порядку і моральних принципів, що можна витлумачувати, з одного боку, як певний дискримінаційний елемент.

В Іспанії існує тільки одна суспільно значуща релігія – римо-католицизм. До Римо-Католицької Церкви відносять себе 80% населення країни Але Конституція її враховує наявність й інших конфесій. Ст. 14 Конституції Іспанії наголосише: «Всі іспанці рівні перед законом і не

піддаються будь-якої дискримінації по своєму віросповіданню». Ст. 16 її говорить: «1. Громадянам та їх об'єднанням гарантується свобода ідеології, віросповідання та здійснення богослужінь без будь-яких обмежень, крім тих, що необхідні для підтримки громадського порядку. 2. Ніхто не може бути примушений висловлювати свою думку про своє віросповідання, вірування та ідеологію. 3. Жодна релігія не може бути державною». Влада бере до уваги релігійні вірування іспанського суспільства і підтримує відносини співпраці з Католицькою Церквою й іншими релігійними організаціями. У 1980 році парламент Іспанії ухвалив Акт про релігійну свободу. Держава, беручи до уваги релігійні вірування, існуючі в іспанському суспільстві, укладає там, де це можливо, договори про співпрацю або конвенції із церквами, релігіями або релігійними організаціями внесеними до реєстру, в якому підтверджується їх відомий вплив в іспанському суспільстві в силу їх наявності в країні або числа послідовників.

Італія в більшості своїй також визнається католицькою державою, хоча точно сказати кількість прихожан католицької церкви не є можливим. Конституція Італії, з одного боку, гарантує свободу і рівність індивідів в релігійних питаннях, а з іншого – гарантує систему співпраці між державою та деномінаціями. Найбільш важливе місце визнається за Католицькою церквою, яка володіє привілейованим становищем, гарантованих певною кількістю законодавчих і правових положень. Проміжне становище займають ті деномінації, які уклали угоди із державою і не мають якихось протиріч і невідповідностей з італійським законодавством, зокрема йдеться про протестантів, іудеїв та інші деномінації, які існують на території Італії уже певний проміжок часу. Водночас також можна виділити третю групу релігійних спільнот, які з'явилися на території цієї країни порівняно недавно і певним чином конфліктують із загальними установленими правовими принципами, порядками і постулатами. Такими є, наприклад, мусульманські общини, та інші. Варто зазначити, що, незважаючи на можливі розбіжності у поглядах, будь-яка релігійна община може бути організована без попередньої реєстрації або погодження з органами державної влади, проте з єдиною умовою – це дотримання внутрішнього законодавства і відповідності умовам загальноприйнятих моральних засад. Тобто можна зробити висновок про значний розвиток демократичних установ з питань свободи совісті і релігії на італійській території.

Литва, 80% населення якої також відноситься до католиків, також проголошує свободу і право кожного обирати і сповідувати ту чи іншу релігію або свою віру в богослужінні, повсякденному житті і у вченні. У законах країни визначено три категорії релігійних організацій та асоціацій: традиційні релігійні спільноти та асоціації; визнані державою релігійні спільноти та організації; інші (нетрадиційні) релігійні організації та асоціації. Традиційні – це ті, які є частиною історичної, духовної та

соціальної спадщини Литви. Їх в законах названо дев'ять: римо-католики, греко-католики, євангельські лютерани, євангельські реформати, російські православні, старообрядці, іудеї, мусульман і караїми. Релігійні організації та асоціації можуть претендувати на державне визнання не менше ніж через 25 років з часу їх первинної реєстрації в Литві. Хоча система реєстрації і перереєстрації релігійних громад у Литві є досить важкою і розгалуженою, тим не менш право на самовизначення – основний принцип взаємовідносин держави і Церкви в Литовській Республіці. Внутрішня автономія релігійних громад гарантована Конституцій.

Польща, як правило, також розглядається як католицька держава. Католицька Церква в Польщі включає чотири обряди – латинський, вірменський, візантійсько-слов'янський і візантійсько-український (греко-католицизм). Всі вони визнають Папу за свого главу. Стаття 25 Конституції Польщі (1997 р.) свідчить, що теоретично Церква та різні релігійні організації мають в країні рівні права, державні органи повинні бути неупередженими у питаннях особистих переконань, у тому числі і релігійних, і повинні забезпечувати свободу їх вираження у суспільному житті; відносини між державою і церквами, іншими релігійними організаціями повинні ґрунтуватися на принципі поваги їх самостійності та незалежності кожного у своїй власній сфері. Якщо відносини між Польською Республікою та Римо-Католицькою Церквою визначаються договором, укладеним зі Святим Престолом, то відносини з іншими церквами і релігійними організаціями, що діють в країні, повинні визначатися законодавчими актами, укладеними між їхніми представниками і Радою міністрів. Про це мова йде роками. Але обіцяні договору не укладені, ведуться тривалі переговори. Існуючі в Польщі закони про відносини держави з різними церквами та релігійними організаціями є однобічними актами держави, а не договорами чи угодами, порівнянними з договорами. Тут проявляється тиск на державу римо-католицького духовенства. Релігійні організації реєструються в країні по-різному, але всі суб'єкти, зареєстровані відповідно до польського законодавства, мають однакові права з юридичної точки зору.

Згідно з даними офіційної статистики, 85% громадян Португалії вважають себе римо-католиками. У країні існують, в основному в містах, й інші релігійні течії – православні, єговісти, кілька різних протестантських церков, мусульмани, іудеї, індуїсти, Церква Муна і Вселенська Церква царства Божого. Найменш традиційні в країні вважаються сектами, а не альтернативами. Вони зіштовхуються з байдужістю з боку влади до їх діяльності, не розглядаються державою рівноцінними із всіма існуючими релігійними течіями, ні приватними юридичними особами, хоча Конституція й законодавство вимагають рівноправного ставлення до них. У 2001 році в Португалії був прийнятий Закон про релігійну свободу. Він наблизив статус інших конфесій до статусу Католицької Церкви. Зокрема, визначив право на рівноправне ставлення і на ставлення на

рівних; право на набуття статусу юридичної особи за допомогою спеціальної реєстрації; право на невтручання держави в релігійну сферу, і право на нейтралітет від державних установ; свободу навернення в свою віру; право на поширення своєї віри тощо.

Римо-Католицька Церква займає особливе місце і в Словенії. Це – головна релігія словенської нації, хоча в країні зареєстровано ще 36 релігійних течій. Конституція країни 1991 року фіксує такі три фундаментальні принципи сфери релігійного життя: відокремлення держави від релігійних організацій, рівність релігійних організацій та свобода їх діяльності в рамках правового режиму. Словенська правова система звертається до Церков і релігійних спільнот, але вона не формулює закони, що регулюють положення кожного з них окремо. Зареєстрованим державою церквам і релігійним організаціям надаються спеціальні права. Держава укладає угоди з кожним релігійним суб'єктом окремо. Серед підписаних урядом країни у 2000–2007 роках угод можна відзначити угоди із Євангельською Церквою, Словенської конференцією єпископів, Церквою п'ятидесятників, Сербською православною Церквою, Ісламським співтовариством, Буддистською конгрегацією, зі Святим Престолом та ін. Держава поважає своєрідність церков та інших релігійних організацій, веде відкритий і постійний діалог з ними і розвиває різні форми співпраці. Реєстрацію релігійних спільнот шляхом видачі спеціальних сертифікатів здійснює Офіс Релігійних Співтовариств. Релігійна спільнота може бути зареєстрована, якщо воно має, як мінімум, сто своїх членів і діяло в країні не менше 10 років. Стаття 7 Конституції Словенії передбачає відокремлення держави від релігійних спільнот. Принцип відокремлення останніх від держави означає не тільки те, що релігійні громади є автономними в своїх внутрішніх справах, але й те, що суспільне життя в Словенії є світським. Діяльність церков і релігійних організацій в країні є вільною, незважаючи на факт їх реєстрації або неререєстрації. Зареєстровані релігійні суб'єкти є юридичними особами, чия діяльність регулюється приватним правом.

Ще однією країною із домінуванням католицизму вважається Франція, хоча тут співіснують з ним ще протестанти, іудеї, православні і мусульмани. Держава, згідно діючих законів, повинна гарантувати те, що кожен має можливість відвідувати богослужіння своєї церкви, вивчати і сповідувати обрану ним релігію. Рівність різних релігій, що діють в країні, має на увазі відсутність державної, офіційної, панівної або визнаної релігії. Проте тут не можна не вказати на певні проблеми, які стали все більш очевидними після прийняття закону 2004 року, який забороняв у громадських місцях носити атрибути релігійної приналежності, зокрема мусульманський одяг, що вилилося у масові протистояння з боку послідовників цієї релігії. Відтак можна констатувати законодавчо незрілу у Франції систему забезпечення прав і свобод, що стосуються свободи совісті і релігій на її території.

Поряд з вищезазначеними державами, де переважна більшість населення відносяться до католиків, виступають такі країни як Греція, Данія, Швеція, Латвія, Естонія, які характеризуються або ж своєю поліконфесійністю, як Великобританія, Латвія чи Естонія, або ж домінацією національної церкви, як, наприклад, у Великобританії, Швеції, Греції, Данії.

Що стосується Греції, то вона вважається більш ніж на 90% православною, бо ж тут дійсно панівною релігією і панівним вченням є Православ'я. Але це особливе піклування стосується самої Церкви, а не її членів окремо. Торкаючись реального змісту поняття «панівна», слід відзначити те, що за винятком оголошення православної віри офіційною релігією (або релігією державною), інші привілеї не обмежуються тільки цією церквою. В Греції є ще мусульмани, римо-католики, протестанти, єговісти, іудеї та ін. І римо-католицька, і протестантські Церкви в Греції також є суб'єктами публічного права, здійснюють публічне управління. Свобода совісті в Греції поширюється на всі релігійні, нерелігійні або атеїстичні переконання, а також на догматичні та адміністративні відмінності всередині якоїсь релігії. Згідно ст. 13 Конституції країни, релігія повинна бути «відомою релігією», тобто релігією без якихось секретних вчень чи утаємничених культів. Вона не повинна порушувати громадський порядок або моральні принципи співжиття. Є й інші умови, які впроваджуються в життя країни цивільною адміністрацією і судами. У юридичній практиці є ще продовження: деномінації не можуть займатися прозелітизмом, що визнається злочином і карається в порядку кримінального законодавства. Для визначення місця проведення богослужінь різних релігій необхідна ліцензія Міністерства освіти й культів і ще дозвіл місцевого митрополита панівної Православної Церкви. Неправославні об'єднання (конгрегації) зазвичай розглядаються в Греції як асоціації цивільного права, але поки що в країні немає спеціального закону, що допускає їх до статусу суб'єкта публічного права. Якихось законодавчих текстів щодо протестантських громад в Греції також немає. Діють вони як особи приватного права. Міністерство освіти і культів затверджує муфтіїв для трьох регіонів, населених мусульманським населенням, тобто релігійною меншиною. Кілька законів Греції охороняють правовий статус іудейської релігії. На підставі спеціального указу створені юдейські громади там, де проживає не менше п'яти єврейських сімей. Наявна рада всіх рабинів Греції.

В Данії і Швеції понад 80% населення є прихожанами Євангелічно-лютеранської Церкви відповідної країни, яка визнається в Данії, і визнавалася в Швеції одночасно народною чи національною церквою. Поміж тим, в обох країнах наявна велика кількість інших релігійних деномінацій і утворень як християнських, так і мусульманських та інших конфесійних течій. В Данії, наприклад, згідно з положеннями законодавства, релігійні організації діляться на три групи: визнані

громади, громади з дозволом здійснювати одруження, й інші релігійні організації без формального визнання. Середня група включає до 90 релігійних організацій. Це деномінації різних типів, серед яких 50 – різних християнських течій, 18 – ісламських та 4 – буддистських. До середньої групи відносяться деномінації з чіткою організаційною структурою. Вони повинні мати певне число членів, мати свої богослужіння, вчення і обряд, які не суперечать етиці або громадському порядку. Організації повинні дотримуватися данського законодавства й виконувати урядові рішення. Їх священнослужителі повинні знати данську мову. Релігійні спільноти не платять податки. Нові релігійні рухи, хоча вони і не визнаються в Данії як релігійні організації, все ж можуть бути захищені ст. 67 Конституції про свободу поклоніння Богові і ст. 78 про свободу асоціацій.

У Швеції, окрім німецько-лютеранської, є ще й римо-католицька Церква, Шведська місіонерська Церква (Шведська місія), Рух п'ятидесятників, мусульманські громади, іудейські групи, методисти, баптисти, буддисти, індуїсти і деякі інші релігійні течії. Конституція країни 1973 року забезпечує громадянам Швеції свободу віросповідання. Кожен громадянин також захищений від обов'язку належати до якої-небудь деномінації. Діють в країні два основних акти Парламенту в сфері релігії. Це – Акт про деномінації й Акт про Церкву Швеції. Перший встановлює, що Церква Швеції – це офіційно визнана релігія в країні. Акт також дає право іншим церквам і деномінаціям отримати такий же статус. Шляхом реєстрації церква або деномінація набуває законний статус юридичної особи. Але реєстрація релігійних спільнот в країні не є обов'язковою: вони можуть здійснювати свою діяльність у будь-якій іншій законній формі, зокрема як асоціація або фонд. Реєстрація не дає церквам і деномінаціям якихось особливих переваг, окрім правових. Хоча Церква Швеції не є державною, але Актом про Євангелічно-лютеранську Церкву Швеції Парламентом країни було засвідчено її своєрідність, підкреслено особливий зв'язок держави з нею. Держава цим актом забезпечує Церкві Швеції збереження її ідентичності, гарантує наступність організаційних засад Церкви. Але зміни після 2000 року у відносинах держави і Церкви Швеції призупинили статус останньої як державної.

Латвія – багатоконфесійна країна. Тут зафіксовано близько 170 різних деномінацій і релігійних течій. Три найбільші конфесії представлені католицькими, лютеранськими і православними віруючими. Церква в Латвії відокремлена від держави. Але це не означає, що релігія в ній повністю ізольована від суспільства, виключена із суспільного життя. Латвійська Республіка гарантує свободу релігії, включаючи право дотримуватися певної релігії індивідуально або спільно з іншими чи ж не мати взагалі ніякого відношення до релігії, право вільно змінювати свою релігію або переконання, а також вільно висловлювати свої релігійні погляди. Державної релігії в Латвії немає. Конституція країни не згадує

особливо якусь із релігій. Латвійське законодавство не виходить з концепції «традиційних конфесій». Взагалі тут навіть відсутній їх список. Тільки в Цивільному кодексі в ст. 51 названі традиційні церкви, які мають можливість здійснювати обряд одруження (лютерани, католики, православні, старообрядці, методисти, баптисти, адвентисти та іудейські громади).

Так само Естонія, яка є переважно християнською країною, має велику кількість різних релігійних деномінацій і утворень, серед яких лютерани, православні, численні римо-католицькі організації, баптистські, іудейські, методистські, мусульманські, буддистські та інші громади. Право на свободу віросповідань в Естонії захищається статтею 3 Конституції 1992 року. При цьому в Естонії вважають важливим для себе принципи і норми міжнародного права. Вони включені в правову систему країни, розглядаються важливіше законодавства національного і обов'язкові для законодавчої, адміністративної та судової влади. Стаття 41 Конституції Естонії закріплює принципи, що гарантують свободу віросповідання. Стаття 48 говорить про право людей на релігійні об'єднання і конкретну захист їх. Естонія регламентує свободу віросповідань і віри, а також відносини між церквою і державою низкою додаткових нормативних положень, зокрема Законом про некомерційні організації і Законом про церкви та спільноти. Згідно з Конституцією в Естонії відсутня державна релігія, але фактично Естонська Лютеранська Церква користується деякими пільгами. Взагалі спостерігається також деяке привілейоване ставлення держави до християнських церков. Все це викликає протести нехристиянських релігійних організацій.

Окреслюючи релігійну сучасність України, її також можна віднести до поліконфесійних країн. На її територіях давно проживають поруч представники різних конфесійних течій. Таке сусідство, постійне спілкування носіїв різних вірувань формувало переконання, що релігійність є чимось особистісним, що через відмінності у віруваннях не слід затівати ворожнечу, якісь протистояння, що іншу релігійність слід сприймати з певною байдужістю і толерантністю.

Українське законодавство є достатньо ліберальним у порівнянні з багатьма країнами Європи, проте адміністративна практика органів державної влади та місцевого самоврядування встановлює багато необґрунтованих перешкод у реалізації права осіб на свободу релігії та віросповідання. При цьому деякі положення законодавства не відповідають положенням Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод.

Під час існування СРСР держава фактично не визнавала права людини на свободу віросповідання та активно переслідувала громадян за вираження своїх релігійних переконань. Тому на початку 90-х років м. ст. органи влади зіткнулися з новою для них проблемою регулювання реалізації цього права. У 1991 році був прийнятий Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації». На основі цього

нормативного акту здійснювалася державна політика у цій сфері протягом останніх тринадцяти років.

Слід зазначити, що правове регулювання держава зосередила переважно в аспекті колективного віросповідання, що здійснюється через релігійні організації. Проте практично не врегульованим та без належних правових гарантій залишається сфера приватного релігійного життя окремої особи та захист від небажаного втручання в нього. Наприклад, питання одноосібного відправлення релігійних культів у громадському місцях взагалі не врегульовано в законодавстві та може викликати низку практичних питань щодо законності їх вирішення.

На сьогодні в Україні офіційно зафіксовано понад 120 релігійних течій і церков. Проте діяльність великої кількості так званих меншинних релігійних організацій і сьогодні ускладнюється розгалуженим апаратом реєстрації громади, фінансових та інших проблем, які, на жаль, не знаходять свого вирішення на законодавчому рівні.

Маємо в наявності ще вираз явних симпатій місцевих можновладців до певних церквам і при реєстрації майна, виділенні земельних ділянок під храмові споруди, в запрошеннях на участь у різних заходах представників конфесій та ін. У календарі релігійних свят, які є вихідними днями, значущі лише свята Православ'я, хоча й інші конфесії мають свої значимі дні. Нам ще багато слід працювати над багатьма проблемами врегулювання державно-церковних відносин з тим, щоб Україна і надалі залишалася країною дійсного і дієвого законодавчо закріпленого і громадською думкою прийнятого релігійного плюралізму, щоб ми мали країну повної свободи віросповідань. Законодавство щодо релігійних організацій практично не змінювалося з часу свого утвердження в 1991 році і вже не відповідає цілком міжнародним стандартам у деяких своїх положеннях і потребує значного реформування.

Висновки. Провівши аналіз законодавчого закріплення свободи совісті і релігії в країнах Європейського Союзу, можна зробити висновок, що основоположні права людини і громадянина визнаються як елемент правової системи і системи права кожної із зазначених вище країн, хоча відсутній єдиний уніфікований шлях вирішення релігійних проблем і проблем пов'язаних з релігією.

Кожна країна-член Європейського Союзу по-своєму вирішує питання державно-церковних відносин, гарантій свободи релігії та її конфесійної інституалізації, толерантизації міжконфесійних відносин. Незважаючи на те, що є загальноєвропейські правові документи з питань свободи совісті, зокрема свободи віросповідань і свободи релігійної діяльності, вони чомусь не знайшли свою реалізацію в більшості Конституцій і законодавчих актів країн-членів ЄС. У багатьох країнах законодавчо забезпечена свобода релігії, але в той же час в тій чи іншій мірі є в наявності обмеження на свободу буття всіх, наявних в країні віровизнань та конфесій, на свободу атеїстичної діяльності як на

особистістному, так і на спільнотному рівні. Можна констатувати певні побоювання держав ЄС нових вірувань і релігійних течій й певне обмеження їх діяльності на законодавчому рівні.

Тим не менш, наявна тенденція до змінення законодавства у зв'язку з появою нових релігійних течій і конфесій нібито задля забезпечення основоположних прав і свобод усього населення, що безумовно є позитивним моментом.

Список використаних джерел:

1. Государство и религия в Европейском Союзе (опыт государственно-церковных отношений). Под ред. Г. Робберса. – М., 2009.
2. Державно-церковні відносини в Україні. Наук. збірник. За ред. А. Колодного і В. Олуйка. – Хмельницький, 2003.
3. Міжконфесійні відносини поліконфесійної України. Колект. монографія. За ред. А. Колодного і Л. Филипович. –К., 2011.
4. Релігійна свобода: свобода релігії і міжконфесійний діалог – глобальні виміри і локальні вияви. Наук. щорічник. – За ред. А. Колодного і Л. Филипович. – К., 2011.